

Kommentar:**Jørgen H. Gelting**
Aarhus Universitet

Selv om man tilslutter sig Ingemar Ståhls opfattelse, at i de skandinaviske lande og med henblik på disse landes særlige forhold findes kun få ansatser til en teori for interesseorganisationerne og specielt organisationerne på arbejdsmarkedet, fremstår den konklusion vel ret klart, at udviklingen i efterkrigstiden har tenderet at svække efterspørgslen efter fagforeningernes ydelser. I årene med fuld beskæftigelse og overefterspørgsel på arbejdsmarkedet måtte for mange medlemmer fagforeningskontingentet tage sig ud som en overflødig høj omkostning, eftersom betydelige lønforhøjelser fremkom ved lønglidning uden fagforeningernes assistance. Med end mindre velvilje kan medlemmerne forventes at betragte kontingentet under de seneste års forhold, såfremt fagforeningerne følger mådeholdsparolen. Tidligere i dagens debat refererede Aage Tarp en udtalelse af den danske statsminister Anker Jørgensen, ifølge hvilken indkomspolitik kun er mulig under socialisme. Dette er måske en dybere sandhed end Anker Jørgensen selv forstod: Mest effektiv er indkomspolitikken, når som i de socialistiske lande (og i øvrigt også i National-socialismens Tyskland) fagforeningerne er omdannet til at udgøre en del af det statslige magtapparat til undertrykkelse af arbejderne.

I det følgende skal jeg som supplement til Ingemar Ståhls foredrag gøre nogle bemærkninger om danske arbejdsmarkedsforhold og deres afvigelser fra forholdene i Sverige.

Udviklingen på det danske arbejdsmarked under den nuværende recession har afvejet markant fra det hidtidige mønster. Medens tidligere (således 1965–68) antallet af arbejdsløshedsforsikrede under et konjunkturtilbageslag faldt eller steg særlig langsomt, er under den nuværende recession antallet af forsikrede steget meget kraftigt, således at også antallet af registrerede ledige –

Tabell 1

	Antal ledige fuldtidsforsikrede	Antal fuldtidsforsikrede	Antal LO-medlemmer
	– tusinder –		
1966	18	797	829
1973	20	833	930
1975	104	932	1012
1977	132	1156	1200*

navnlig kvinder – er øget langt mere end venteligt på grundlag af beskæftigelsesudviklingen.

I nylig gennemførte økonometriske analyser af den sidste snes års udvikling af den danske betalingsbalance (løbende poster) indgår arbejdsløsheden som nærliggende og vigtig forklarende variabel. Man får misvisende resultater, såfremt man ignorerer de seneste års ekstraordinære vækst i antallet af forsikrede. Omvendt, inddrager man denne som særskilt variabel, kan man på grundlag af betalingsbalanceudviklingen beregne den til denne svarende udvikling af ledigheden som den ville have været uden den ekstraordinære vækst i antallet af forsikrede. Man kommer da til en beregnet stigning i ledigheden fra 20 000 i 1973 til 80 000 i 1975 (i stedet for over 100 000) og fra 1975 til 1977 et fald på 30 000 til 50 000 (i stedet for en fortsat vækst til 130 000).

Som forklarende variabel i analysen af betalingsbalancen kan ledighedens rolle fortolkes på to måder: som indikator for aktivitetsniveauet, i hvilket tilfælde en lineær relation er plausibel; og som indikator for den indenlandske produktions udbudselasticitet, hvor da en ikke-lineær relation snarest kan ventes adækvat. Faktisk er de mest tilfredsstillende resultater opnået med en lineær relation, hvilket – tilsammen med den før omtalte beregning – taler for den førstnævnte interpretation.

I alle tilfælde er der ringe tvivl om, at de seneste års stærke vækst i antallet af både forsikrede og registrerede ledige

navnlig beror på 1) betydelig relativ forøgelse af arbejdsløshedsunderstøttelserne, 2) liberalisering af adgangen til at opnå understøttelse, samt — afledet heraf — 3) at virksomhederne i højere grad end tidligere afskediger arbejdere, selv i tilfælde af forventet kortvarig aktivitetsnedgang, således at skjult arbejdsløshed (disguised unemployment) holdes på et lavere niveau end før i tiden.

Der er her en markant forskel på de seneste års svenske og danske arbejdsmarkedspolitik med hensyn til ledighedens fordeling mellem åben og skjult ledighed. I Sverige har man begrænset virksomhedernes muligheder for at afskedige overflødig arbejdskraft, således at en stor del af ledigheden findes inden for virksomhederne, modsat hvad tilfældet er i Danmark. Med henblik på mobilitet og produktivitet synes den danske politik principielt at være at foretrække; men fordelene er blevet begrænset ved dels overbelastning af arbejdsformidlingen, dels at en del af de registrerede ledige i realiteten ikke er udbydere på arbejdsmarkedet (f.eks. personer, der, hvis arbejdsløshedsunderstøttelsen ikke var højere end invalidepensionen, ville have søgt og opnået invalidepension), dels endelig derved, at mange kortvarigt ledige bevarer tilknytningen til en bestemt virksomhed og ikke søger anden beskæftigelse.

Den omtalte forskel på de to landes arbejdsmarkedspolitik er næppe uden forbindelse med den mindre vægt, der i dansk økonomisk politik, sammenlignet med svensk, tilsyneladende lægges på opretholdelsen af høj beskæftigelse, og som det er nærliggende at forklare ikke blot ved den svagere danske betalingsbalance, men tillige ved samvariationen af det danske socialdemokratis vælgertilslutning med arbejdsløsheden. Socialdemokratiets vælgertilslutning har aldrig været højere end under 1930'ernes arbejdsløshed. Og medens partiets andel af de afgivne stemmer var aftagende under 1960'ernes fulde beskæftigelse, hvor en stor del af dets traditionelle vælgere mente at kunne tillade sig den luksus at

stemme på outsiderpartierne til venstre, steg socialdemokratiets stemmetal hastigt, da arbejdsløsheden voksede efter 1974. Stærkt opmuntrende på en socialdemokratisk regerings lyst til at tilstræbe højere beskæftigelse — for en del nødvendigvis ved i sig selv upopulære foranstaltninger — kan dette forhold ikke virke.

Den af den stærke forøgelse af antallet af både arbejdsløshedsforsikrede og registrerede ledige fremkaldte danske debat har hidtil været relativt ufrugtbar ved i vidt omfang at beskæftige sig med forekomsten af såkaldt misbrug eller udnyttelse af den liberaliserede lovgivning, hvilket har provokeret afvisning af, som utilbørlig insinuation, at lønmodtagerne skulle handle økonomisk rationelt og altså være en art spekulanter.

Mindre opmærksomhed har tiltrukket sig et andet aspekt af ændringer i arbejdsmarkedsløvgivningen, som imidlertid er betydningsfuldt i relation til de indkomstpoltiske bestræbelser, der er så megen tale om. Det afgørende er her, 1) at niveauet for arbejdsløshedsunderstøttelsen er hævet betydeligt i forhold til lønniveauet; 2) at medlemmernes bidrag til finansieringen er nedbragt til et ubetydeligt beløb (= 2,25 dagpengesats), der tilmed er uafhængigt af ledigheden; samt 3) at adgangen til at iværksætte arbejdsstandsning er principielt uændret og de facto liberaliseret ved 1973-ændringen af arbejdsretlovgivningen.

Konsekvensen er, at medens mulighederne for iværksættelse af afpresning snarest er øget, er den med gennemtvungelse af højere lønninger forbundne økonomiske risiko formindsket: indkomsttabet begrænses for dem, der måtte blive ledige; og de, der bevarer deres beskæftigelse, mærker ikke konsekvenserne af den større arbejdsløshed i form af højere medlemskontingent. Man kan anse de netop anførte forhold (1)–(3) for i sig selv ønskelige af socialpolitiske og andre grunde. Men ingen ved sine fulde fem kan forbavses over, at en af følgerne bliver styrkede inflations-tendenser. Heri ligger også, at fagforen-

ingernes i forvejen store vanskeligheder ved at medvirke til en indkomspolitik yderligere øges, og at – i sammenhæng hermed – deres interesse i gennemførelse af såkaldt økonomisk demokrati styrkes.

Som tabellen foran viser, har stigningen i den registrerede ledighed og i antallet af forsikrede været ledsaget af stærk vækst også i antallet af LO-medlemmer – en ventelig følge af forbindelsen mellem fagbevægelse og arbejdsløshedsforsikring. Men for fagbevægelsen er denne store tilgang af tvivlsom værdi, og næppe en kilde til udelt tilfredshed, hverken for ledelse eller hidtidige medlemmer. Tilgangen har klare, kontante motiver, og de nytilkomne medlemmer må formodes i mindre grad end de hidtidige at nære loyalitet over for deres organisation. Det er forståeligt, hvis det for de ældre medlemmer tager sig således ud, at de mange nytilkomne tilraner sig andel i en immateriel kapital, som de hidtidige medlemmer har opbygget over en årrække.

Men en stramning af reglerne for optagelse i arbejdsløshedsforsikringen vil være forbundet med sociale og politiske risici, hvis de i ærlig grad vil ramme de yngre aldersklasser, blandt hvilke ledigheden netop er relativt høj.